

## Nekateri škodljive oblike v zunanjetrgovinskem poslovanju

Franc Tuškej\*

Zunanjetrgovinska dejavnost je imela v celotnem povojnem obdobju zaradi svoje posebne vloge deloma privilegirani položaj. Razvijala se je v raznih obdobjih, od administrativnega socializma, planske menjave blaga in storitev s tujino, sistema vezave, ko sta obseg menjave in vstopanje v mednarodno delitev dela počasi napredovala in prek reformskega obdobja, v katerem je prišlo do naglega vzpona zunanje trgovine. Pri vsem tem pa so bili temeljni nameni in naloge naše gospodarske politike v zunanjetrgovinskem poslovanju enakopravno vstopanje v mednarodno delitev dela tako, da bi blagovna in druga menjava s tujino pozitivno vplivala na devizno in plačilno bilanco naše države.

Področje zunanjetrgovinske dejavnosti je zelo široko. Najvidnejše oblike so: uvoz, izvoz, re-eksportne zadeve, plemenitenje blaga, mednarodno posredovanje v zunanji trgovini, prometne zadeve, prevozniške zadeve, nadzorovanje kakovosti in količine blaga, ki se uvaža oziroma izvaža, turistične storitve, zastopniška opravila in še nekatere druge zadeve.

Z naglim širjenjem zunanjetrgovinske dejavnosti je prihajalo tudi do raznih oblik nezakonitosti ter drugih slabosti in škodljivih pojavov: vidnejše so v tistih organizacijah združenega dela, ki se ukvarjajo s to dejavnostjo. Kot posebno škodljivo je omeniti podjetniško-lastniško organiziranost v raznih oblikah zasebljanja nekaterih zadev, to je v odtegotanju družbenih sredstev samoupravnemu in družbenemu nadzorstvu. Kupčije, ki so bile sklenjene v takih okoliščinah, največkrat niso nikjer evidentirane. Poleg tega pa so v take zadeve vpletene predvsem najodgovornejše osebe v organizacijah združenega dela, ki si prizadevajo, da nezakonitosti sploh ne bi mogli odkriti, oziroma da bi ostale čim dlje neodkriti.

V raznih zunanjetrgovinskih kupčijah se čuti tudi nelojalna konkurenca, to je tako ravnanje organizacij združenega dela, ki nasprotuje dobri običaji in zdravemu tekmovanju v prometu z blagom in storitvami s tujino. Zunanjetrgovinske organizacije združenega dela so dosti krat ponujale blago na tujih trgih po nižjih cenah, da bi si tako pridobile monopolni položaj in si s tem ustvarile korist za svojo ali drugo OZD, drugim pa zaradi tega onemogočale prodreti na zunanje trge.

\* Franc Tuškej, pravnik, načelnik odd. za zatiranje gospodarske kriminalitete RSNZ Slovenije.

Pri nadaljnjem obravnavanju škodljivih pojavov v zunanjetrgovinskem poslovanju bodo prikazani pojavi, ki jih nekatere organizacije združenega dela povzročajo družbeni skupnosti zaradi neupravičenega pridobivanja premoženjske koristi in nezakonitega ustvarjanja skritih skladov v tujini. Pri tem je treba poudariti, da koristi, ki si jih OZD pridobijo z nezakonitimi dejanji, niso sad vložene dela in imajo zato dosti škodljive posledice, posebno v primerih, ko pride do odkritja prepovedane dejavnosti.

### NEUPRAVIČENO PRIDOBIVANJE PREMOŽENJSKE KORISTI

V nekaterih organizacijah združenega dela, ki se ukvarjajo z blagovnim in storitvenim prometom s tujino, posamezniki na odgovornih mestih nenehno iščejo nove načine takih prepovedanih dejanj, ki prinašajo koristi za delovne organizacije.

Načini in oblike pridobivanja premoženjske koristi so različni:

#### 1. Lažni obračuni za pridobivanje retencijske kvote

V obračun za pridobitev retencijske kvote vnašajo neresnične podatke o doseženi realizaciji prometa in storitev s tujino, za katero retencijske kvote ne bi smela obračunati, in sicer vnašajo v obračune:

- realizacijo prometa, ki so jo ustvarile druge organizacije združenega dela;
- dinarsko realizacijo prikazujejo kot devizno;
- realizacijo, od katere je retencijska kvota že bila obračunana;
- fakturirano realizacijo namesto plačane;
- realizacijo, ustvarjeno na podlagi provizij potrjenim domačim in tujim organizacijam.

#### 2. Prekupčevanje z deviznimi sredstvi

Organizacije združenega dela lahko uporabljajo devizna sredstva, ki so si jih pridobila po veljavnih predpisih, samo za potrebe, ki so omenjene v ustreznih predpisih. V praksi pa nekatere organizacije združenega dela nezakonito uporabljajo devizna sredstva tako, da jih prodajo

jajo drugim OZD ali pa jih uporabljajo nena-  
mensko.

Prekupčevanje z devizami navadno poteka tako, da prodajalec deviz nastopa v uvoznih listinah kot uporabnik uvoženega blaga, čeprav je dejanski uporabnik kaka druga organizacija združenega dela, ki je hkrati tudi uvoznik blaga. Tako prodajalec deviz dejanskemu uporabniku fakturira uvoženo blago po višji ceni kot je plačana v tujini, ker v ceno vračuna devize po tečaju, višjem od uradnega. Prekupčevanje z devizami se opravlja tudi z lažnimi pogodbami o poslovno-tehničnem sodelovanju in sodelovanju med domačimi organizacijami združenega dela. Tako prekupčevanje z devizami prinaša OZD, ki devize proda, premoženjsko korist, ker jih proda po ceni, ki je višja od uradnega tečaja, organizaciji združenega dela, ki je devize kupila, pa tudi prinaša korist, da je blago lahko uvozila, ga dala na domači trg in imela pri tem tudi primesten zaslužek.

### 3. Nezakonito pridobivanje dinarskih stimulacij iz zveznega proračuna

Organizacijam združenega dela prizna Narodna banka Jugoslavije za izvoz nekaterih vrst blaga na tuje trge stimulacijo, določen odstotek od vrednosti izvoženega blaga; odstotek je lahko višji ali nižji, odvisno od države, v katere se izvažajo. Najvišji odstotek stimulacije dobijo OZD, ki izvažajo v čezmorske države in države v razvoju.

Upravičenost do stimulacij nekatere organizacije združenega dela prikazujejo z lažnimi oziroma prirejenimi listinami.

Najznačilnejši primeri so:

#### Ponarejanje konosmanov

Konosman je ladijska prevozna listina (pomorski tovorni list), s katero se potrjuje, da je določeno blago naloženo na ladjo ali da je pripravljeno za nakladanje. To je hkrati vrednostni papir, ki omogoča prenos lastništva blaga na druge osebe, ne glede na to, kje se blago trenutno nahaja, in nadomešča tudi prevozno pogodbo.

Konosman je večkrat uporabljen v špekulativne namene. V kopijo konosmana, ki ga organizacija združenega dela predloži k zahtevku za priznanje izvozne stimulacije, so pogosto vpisani lažni podatki o kupcu in namembnem pristanišču, kjer naj bi bilo blago razloženo.

#### Prikazovanje navideznih kupcev iz čezmorskih držav

Nekateri naši izvozniki večkrat vpisujejo v naznanilih o sklenjenih kupčijah lažne podatke o kupcih izvoženega blaga. Kot kupci navadno nastopajo posamezne firme iz prekomorskih držav, dejansko držav. Tudi akreditive, s katerimi je blago plačano, posredniki priredijo tako, kot da prihaja od navideznih kupcev, ki so omenjeni v izvoznih listinah iz čezmorskih držav.

#### Prevozna potrdila z lažno vsebino

Prevozno potrdilo se izda namesto konosmana ali dvojnika železniškega tovornega lista, če je tako predvideno v pogojih dokumentarnega akreditiva, po katerem dobi prodajalec blago plačano. Prevozniki pogosto v dogovoru z organizacijami združenega dela izdajajo prevozna potrdila z lažno vsebino. Potrjujejo namreč, da so blago prevzeli in odposlali ali ga bodo nepreklicno odposlali v kako državo, za katero so izvoznikom zagotovljene stimulacije, dejansko pa ga pošljejo v kako tretjo državo.

#### Prirejanje prodajne paritete

V sklenjenih pogodbah o prodaji blaga je vedno določeno, kje bo kupec blago prevzel — prodajna pariteta, največkrat FOB — določeno pristanišče. Izigravanje prodajne paritete je v tem, da k določbi FOB — določeno pristanišče pripišejo še besede »Stowed-gestand«, kar se v praksi razlaga, da izvoznik lahko blago izroči prevozniku v pristanišču, o čemer dobi ustrezno potrdilo. S tako modifikacijo prodajne paritete (pripis določenih besed) je mogoče skriti dejanskega kupca in namembno pristanišče, blago pa se lahko, preden zapusti pristanišče, večkrat preproda.

#### Lažno carinjenje blaga

Blago, ki ga izvažajo, v pristanišču carinijo in carinarnica izda potrdilo o carinjenju. Potrdilo je izdano po predloženi carinski izvozni deklaraciji, v kateri so omenjeni lažni podatki o kupcu, namembnem pristanišču in ladji, ki bo blago prevzela.

Vse opisane listine uporabljajo izvozne organizacije združenega dela kot dokaz, da so upravičene do stimulacij za pospeševanje izvoza iz sredstev, ki so za to predvidena, v zveznem proračunu.

#### 4. Izvoz in spet uvoz blaga jugoslovanskega izvira za zviševanje cen

Posebna oblika kršenja zunanjetrgovinskih predpisov, kjer imajo organizacije združenega dela korist, je izvoz blaga jugoslovanskega izvira v tujino in uvoz istega blaga z istimi prevoznimi sredstvi nazaj v Jugoslavijo (vendar prek drugih mednarodnih mejnih prehodov), da bi tako lahko dvignili cene nekaterim izdelkom na domačem trgu. Organizatorji takih zadev uvozno-izvozno dokumentacijo ustrezno priredi-jo, tako da zunanjih znamenj nezakonitosti ni videti.

Podoben način nezakonitega delovanja je tudi v tem, da domače organizacije združenega dela naznanijo pristojnim organom izvoz — prodajo blaga firmam, ki so jih same ustanovile v čezmorskih državah. Blago, ki je predmet prodaje, izvozno ocarinijo, vendar ga ne izvozijo. Po ocarinjenju ga znova naznanijo kot blago, ki se uvaža v Jugoslavijo in tudi predpisane carinske dajatve za to plačajo. Tako blago nato prodajajo na domačem trgu po občutno višjih cenah.

V uvoznih listinah se večkrat deklarira tudi uvoz blaga iz vzhodnoevropskih držav (kot reprodukcijski material za potrebe v domači proizvodni dejavnosti), dejansko pa ga v nespremenjenem stanju izvozijo na zahodni trg in si tako neupravičeno pridobijo izvozne premije; ker naznanijo, da je bilo izvoženo blago jugoslovanskega izvira.

#### 5. Pridobivanje koristi pri začasnem uvozu ali izvozu za dodelavo ali predelavo

V blagovnem prometu s tujino ima pomembno mesto institut začasnega uvoza in izvoza blaga za dodelavo ali predelavo. Nekateri organizacije združenega dela začasen izvoz ali uvoz izrabljajo in si tako pridobivajo opazne premoženjske koristi.

Pristojnim organom namreč naznanijo, da bodo začasno uvoženo blago predelale ali dodelale, dejansko pa ga takoj po uvozu prodajo po enakih cenah, kot če bi ga redno uvozile. V teh cenah so vračunane carinske dajatve, prevozni stroški, zavarovanje in drugi pribitki. Tako ustvarjen izkupiček za prodano blago nekaj mesecev obračajo in šele tedaj, ko se sredstva dovolj oplodijo, začasno uvoženo blago naznanijo kot dejanski uvoz in plačajo carinske dajatve. Podobno je tudi pri izvozu blaga v

tujino za plemenitenje. Izvoženo blago v tujini v več primerih takoj prodajo, uvozijo pa drugo blago in ga prikažejo, kot da je prispelo iz plemenitenja, in tako plačajo carinske dajatve samo za opravljene storitve (oplemenitenje).

Poleg teh poznamo še nekaj drugih oblik neupravičenega pridobivanja premoženjske koristi za organizacijo združenega dela:

— naznanjene stroje in opremo, ki jih začasno uvozijo za demonstracijo, uporabljajo v rednem proizvodnem procesu;

— pristojnim organom narobe naznanjajo vrednost uvoženega blaga, da bi se zmanjšalo plačilo carinskih in drugih dajatev;

— blago, ki se uvaža, deklarirajo po ugodnejših režimih;

— v obračune stroškov za zastopanje tujih firm vnašajo stroške, večje od dejanskih, zato pa se zastopniška provizija za priznane stroške zmanjša in je tako podlaga za odmero družbenih prispevkov nižja.

#### USTVARJANJE SKRITIH SKLADOV V TUJINI (ČRNI FONDI)

Vse poslovne operacije v zvezi z ustvarjanjem skritih skladov v tujini temeljijo na lažnih listinah. Tako skušajo nekateri vodilni delavci v posameznih organizacijah združenega dela prikriti pred samoupravnim in družbenim nadzorstvom sredstva, zbrana na najrazličnejše načine v tujini, s katerimi so neomejeno sami razpolagali.

Skrite sklade v tujini je mogoče ustvarjati na več načinov. Prikazane bodo najznačilnejše oblike:

##### 1. Lažno prikazovanje cen za uvoženo in izvoženo blago

Skladi se lahko ustvarjajo na podlagi povečanja cen blaga, ki se uvaža. Tako organizacije združenega dela zavestno preplačujejo blago, da razlika v ceni ostane v tujini na voljo organizaciji združenega dela, lahko pa tudi posameznikom, ki so kupčijo pripravili in izpeljali.

Podobno se ustanavljajo skladi z znižanjem cen blaga, ki se izvaža. V tem primeru organizacije združenega dela izstavljajo dvojne fakture. V fakturah in drugih izvoznih listinah, ki se morajo predložiti pristojnim domačim orga-

nom, so vpisane nižje cene. Po teh cenah tuji kupec plača blago. Dejansko dosežene cene vsebujejo fakture naših izvoznikov, ki jih mora kupec predložiti carinskim in drugim organom v svoji državi. Po teh fakturah tuji kupec izvoženo blago tudi plača. Zaračunano nižjo vrednost blaga nakaže izvozniki v Jugoslavijo, razlika v ceni pa ostane v tujini.

V obeh primerih se morata posebej domeniti odgovorni osebi, ki sta soudeleženi pri sklepanju pogodb. Razlike v ceni — črni skladi se po končanem obračunu nakažejo na poseben konto v kako tujo banko in z njim razpolagajo posamezniki iz domačih organizacij združenega dela.

## 2. Lažne posredniške pogodbe

Lažne posredniške pogodbe pomenijo obliko ustvarjanja skritih skladov v tujini. S takimi pogodbami se domače organizacije združenega dela obvežejo, da bodo za posredovanje pri prodaji domačega blaga na tujih trgih priznavale določen odstotek provizije od doseženega prometa. To bi bilo tudi normalno, če bi tuje firme posredniške naloge tudi res opravljale. V resnici pa gre za lažno pogodbo, ker tuja firma, ki v pogodbi nastopa kot posrednik, ne plasira blaga na tujem trgu, temveč to delo opravlja domača organizacija združenega dela. Posredniška pogodba s tujim partnerjem je sklenjena samo zato, da domača organizacija združenega dela lahko legalno nakazuje posredniško provizijo v tujino, z njo pa potem sama razpolaga. Tuje firme, ki v takih zadevah lažno nastopajo, dobivajo za uslugo dogovorjeno plačilo.

## 3. Dobropisi, odpisi, rabati in reklamacije

Tuje firme, ki poslovno sodelujejo z domačimi organizacijami združenega dela, priznavajo tem pri nekaterih kupčijah razne dobropise, rabate in reklamacije. V normalnem poslovanju morajo biti vsa taka priznanja knjižena v knjigovodskih evidencah organizacije združenega dela. V praksi pa ni vedno tako, ker sredstva, ki so jih firme pozneje priznale, niso nikjer evidentirana. Po drugi strani pa se udeleženci pri sklepanju pogodb v nekaterih primerih že vnaprej dogovorijo, da bo domači organizaciji, ki uvaža, priznan po izpeljavi kupčije dobropis v določenem znesku, ki bo ostal v tujini neevidentiran. Prav tako tuji prodajalci priznavajo pri nakupu večjih količin blaga popuste — rabate, vendar organiza-

cija združenega dela, ki uvaža, blago plača po normalni ceni. Tuji prodajalec prizna rabat v tujini, ko dobi nakazilo za prodano blago. Rabatov izvozniki ne naznanijo pristojnim organom in tako ostanejo pri tujih prodajalcih kot skladi kupca blaga.

Črne sklade ustvarjajo posamezni vodilni delavci organizacij združenega dela tudi tako, da samoupravnim organom lažno prikažejo potrebo po odpisu terjatev do tujih firm in predlagajo sprejetje ustreznega sklepa o odpisu; to navadno dosežejo. Na podlagi tega se v knjigovodskih evidencah domače organizacije združenega dela terjatve do tujih firm znižajo, tuje firme pa svoje obveznosti, ki jih imajo do naših OZD, poravnajo v tujini tako, da jih nakažejo v tujo banko v korist OZD in tako nastane črni sklad.

Podobno nastajajo črni skladi v zvezi s priznanimi reklamacijami. S tujimi kupci se že prej dogovorijo, naj po prejemu blaga pošljejo reklamacijo, češ da je poslano blago slabše kakovosti, kot je bilo dogovorjeno, da ni primerno pakirano, da ni bilo poslano v določenem roku, da nekaj kosov manjka in podobno. Taka reklamacija se tuji firmi prizna, vendar njena vrednost ne gre v korist tuje firme, temveč domače organizacije združenega dela, ki je reklamacijo priznala.

## 4. Poslovno-tehnično sodelovanje in opravljanje naložbenih del

Kršitev predpisov v poslovno-tehničnem sodelovanju s tujimi firmami prav tako omogoča ustvarjanje skritih skladov v tujini. S tujimi firmami se sklepajo take pogodbe o investicijskih delih, ki niso v skladu z določili zakona o prometu z blagom in storitvami s tujino, pristojnim domačim organom namreč ne naznanijo vseh investicijskih del.

Plačila za dela, ki niso bila naznanjena, tako ostanejo v tujini pri investitorju v dobro izvajalca, brez evidence v domači organizaciji združenega dela.

## 5. Reeksportne zadeve

Reeksportne zadeve, to je mednarodno trgovsko posredovanje, dovoljuje Narodna banka Jugoslavije. Organizacije združenega dela, ki se ukvarjajo z zunanjetrgovinsko dejavnostjo, pa tako mednarodno trgovsko posredovanje pogosto opravljajo brez ustreznega dovoljenja in tako te

kupčije v OZD, ki jih je realizirala, ne morejo biti legalno evidentirani. Pri opravljanju reeksportnih zadev, ki večinoma poteka v tujini, nastajajo precejšnji zaslužki, ki prav tako ostajajo v tujini in se uporabljajo v različne namene. Reeksportne zadeve, ki jih organizacije združenega dela opravljajo brez ustreznega dovoljenja, navadno potekajo tako, da po njihovem naročilu prispe določeno blago v Jugoslavijo na naslov kakega prevoznika. Blago je tujemu prodajalcu plačano iz tujine in Narodna banka nad tem nima evidence. Prevoznik prispelega blaga ne naznani carinarnici za carinjenje, temveč ga po dogovoru z OZD, ki opravlja reeksportno zadevo, pošlje dejanskemu kupcu v kako tretjo državo. Prejemnik blaga plača blago na račun, ki ga ima naša organizacija združenega dela odprtega v kaki tuji banki.

Zaradi takega poslovanja, ki poteka v tujini, ni natančne evidence nad doseženim prometom niti nad ustvarjenimi zaslužki, ki ostajajo v tujini.

#### 6. Opustitev registracije posredniških provizij

Organizacije združenega dela, ki so registrirane za opravljanje zunanjetrgovinskega prometa in zastopanje tujih firm v Jugoslaviji, morajo vsako pogodbo o zastopanju registrirati pri pristojnih organih. Tako se ustvarja evidenca nad provizijo, ki jo tuja firma v okviru sklenjenih pogodb priznava. Vendar organizacije združenega dela v nekaterih primerih ne registrirajo vseh zastopniških pogodb in tako provizija iz naslova takih pogodb ostaja v tujini kot črni sklad.

#### 7. Zadrževanje obresti v tujini

Tuje firme morajo blago, ki so ga kupile od posameznih organizacij združenega dela, plačati v določenem roku. O tem vodijo evidenco narodne banke socialističnih republik in pokrajin. OZD pogosto prosijo za podaljšanje poravnave obveznosti do tujih firm, in Narodna banka jim to v upravičenih primerih tudi dovoljuje. Tako odlaganje plačila pogosto prinaša koristi za organizacijo združenega dela, ker tuje firme, ki začasno uporabljajo sredstva, ki bi jih morala nakazati kot plačilo za prejeto blago v Jugoslavijo, priznavajo obresti, te pa ostajajo v tujini in z njimi razpolagajo posamezniki.

#### 8. Konverzije

Plačilni promet med Jugoslavijo in tujimi državami se opravlja na podlagi sklenjenih sporazumov. Z nekaterimi državami se sklenjeni sporazumi o plačevanju s konvertibilnimi devizami, z drugimi pa o klirinškem načinu plačevanja.

Režimi uvoza blaga iz klirinškega območja so bolj sproščeni, to pa nekatere organizacije združenega dela zlorablja. Pristojnim organom lažno naznanijo, da uvažajo blago iz držav, s katerimi so sklenjeni sporazumi o klirinškem plačevanju.

V te države tudi nakazujejo plačila v ustrezni valuti (obračunskih dolarjih). Dejansko pa uvažajo blago iz držav, kjer je v veljavi konvertibilni način plačevanja. Take kupčije je mogoče izpeljati tako, da se ustrezno priredi vsa uvozna dokumentacija. Poleg tega mora sodelovati še kaka tuja firma — posrednik, ki opravi zamenjavo klirinške valute v konvertibilno (konverzije). Pri zamenjavi klirinških obračunskih dolarjev v konvertibilne dolarje nastanejo razlike, ker ima klirinški obračunski dolar nižjo vrednost. Cena klirinškega dolarja je odvisna od povpraševanja in se oblikuje na mednarodnih borznih mestih. Zamenjava takih valut daje velike možnosti za ustvarjanje črnih skladov. Posamezniki iz tistih organizacij združenega dela, ki kupujejo blago na zahodnem trgu, plačajo pa ga s klirinškimi obračunskimi dolarji, in posredniki, ki opravijo zamenjavo, se dogovorijo o taki pariteti menjave, ki je lahko dosti nižja kot na borznih mestih, in tako lahko dobi razliko pri zamenjavi posameznik ali organizacija združenega dela. V obeh primerih pa so ta sredstva odtegnjena družbenemu in samoupravnemu nadzorstvu, ker niso evidentirana v knjigovodskih listinah.

\*

Z uveljavljanjem družbene samozaščite in učinkovitejšega odkrivanja za opisano nezakonito poslovanje in družbi škodljivo delovanje se je v zadnjem obdobju manevrski prostor precej zožil. Prav tako je bilo s politično akcijo Zveze komunistov in drugih organiziranih socialističnih sil ustvarjeno splošno družbeno ozračje proti vsem sovražnim in drugim škodljivim pojavom.

UDC 339.56:343.378

## Some Negative Phenomena in Foreign-trade Business

Tuškej, Franc, Lawyer, Republic Secretariat for Internal Affairs, Ljubljana

Foreign-trade business represents a field in which legal provisions can be easily misused which may bring unlawful profit to the organization of associated labour to individuals who organize it as well as to some foreign partners who cooperate in realization of such business. Illegal acts in foreign trade are very difficult to detect because they are covered and the perpetrators are usually the most responsible persons in the enterprises. Besides, the documentation is very often hidden abroad.

There is one kind of these acts which are especially dangerous — those which enable the indivi-

duals to acquire unlawful property profits at home or abroad for themselves or for a particular enterprise but always at the loss of the society at large. Very often there exists no legal documentation in such cases.

The article deals with two forms of these negative phenomena by which profits are gained for the enterprise. These are unlawful making of profit on the basis of fictitious documents and creation of not-recorded funds abroad.